

O verši, poezii a podzemní univerzitě. Rozhovor s čerstvě devadesátiletou Květou Sgallovou*

Klára Čermochová

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Ústav české literatury a komparatistiky
klara.cermochova@ff.cuni.cz

Květa Sgallová (*1929) je literární vědkyně, specializovaná především na teorii a historii českého verše. Po studiu literární vědy a češtiny na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy mířila do Ústavu pro českou literaturu ČSAV, ale dostala místo asistentky na katedře české a slovenské literatury, literární vědy a estetiky, kde zůstala přes dvacet let. Na začátku sedmdesátých let, kdy na fakultu dorazila normalizace, nesměla učit a po dlouhých průtazích s výpovědí nakonec sama odešla a nastoupila do Ústřední knihovny VŠCHT, kde se v roce 1980 stala vedoucí. Už od šedesátých let spolupracovala s Miroslavem Červenkou, který po vyhození z Ústavu pro českou literaturu na začátku normalizace pracoval jako knihovník v Pragoprojektu. Společně s ním a s Jiřím Levým (který bohužel v roce 1967 zemřel) se podílela na organizaci mezinárodních výzkumů a konferencí o slovanské srovnávací metrice ve Varšavě, z nichž v letech 1973 až 2011 vycházely tematické sborníky. Květa Sgallová se tak podílela na znovuoživení a rozvoji české versologie na strukturalistických základech, a zároveň pomáhala navázat a udržet mezinárodní odborné vztahy. Účastnila se také organizování tajné Večerní školy bohemistiky. Na konci roku 1989 odešla do penze, na nějakou dobu se ale ještě vrátila na Filozofickou fakultu. V současnosti příležitostně spolupracuje s versologickým týmem Ústavu pro českou literaturu AV ČR, který na její počest pojmenoval svůj program pro automatickou analýzu verše *Květa*.

Tento rozhovor vznikl v jejím pražském bytě začátkem září 2019, krátce po jejích devadesátých narozeninách. Ptala se Klára Čermochová.

* Tato práce vznikla za podpory projektu „Kreativita a adaptabilita jako předpoklad úspěchu Evropy v propojeném světě“, reg. č.: CZ.02.1.01/0.0/0.0/16_019/0000734, financovaného z Evropského fondu pro regionální rozvoj. / This work was supported by the European Regional Development Fund project “Creativity and Adaptability as Conditions of the Success of Europe in an Interrelated World” (reg. no.: CZ.02.1.01/0.0/0.0/16_019/0000734).

VERSOLOGICKÉ ZAČÁTKY

Na začátek bych si ráda ujasnila: Květa, nebo Květuše?

Podle rodného listu Květuše. Ale je to takové míň obvyklé, takže mimo oficiální úřední styk jsem Květa. Líbí se mi to víc, je to kratší a přirozenější. Ale musím říct, že ve třídě jsme měli Jaruši, a Libuše byla taky celkem obvyklá, takže dřív se to zřejmě používalo. A někdo si taky myslí, že jsem Květoslava...

Zasvětila jste versologii mnoho let. Ptali se vás lidé často, k čemu taková věda vlastně je?

Popravdě, na to se neptal skoro nikdo. Spíš se mě občas někdo zeptá, proč mě zaujal zrovna tenhle obor. Třeba teď v červnu tu byla mezinárodní versologická konference¹ a jeden kolega z Brazílie mi položil otázku, proč jsem začala dělat versologii, co mě na ní zajímalo. Řekla jsem mu, že mě k tomu vedly dvě věci. Jednak mě skutečně zajímalo, jak je verš stavěný, jak se vyvíjel a jaké byly podmínky, v nichž se určité typy verše vytvářely. Zdálo se mi, že tyto věci mají určité objektivní důvody. Já nemám ráda taková konstatování jako „působí to emocionálně“. Samozřejmě, působí to emocionálně, ale ve struktuře verše jsou určité prvky pevně dané. Jejich zákonitosti se mohou porušovat, ale i to je zajímavé. A druhým důvodem mého zájmu o versologii — a to jsem tomu brazilskému kolegovi řekla také — byl fakt, že to byla oblast, která se určitým způsobem vymykala ideologickému nátlaku. A myslím si, že proto je taky v Rusku tolik versologů.

Jak se na to dívalo tehdejší vedení fakulty?

Pro toho, kdo těmto věcem není přátelsky nakloněn, je jednoduché dávat podobným výzkumům nálepku „formalistický“ — v době normalizace a za Ržounkova² vedení jsem slyšela pořád, proč děláme takovou formalistickou vědu — myšleno jenom formální, bez obsahu. I samotná inspirace strukturalismem a ruským formalismem byla pochopitelně přitěžující okolnost.

Co vás na strukturalistických metodách oslovilo?

Jsem příznivcem kvantitativního zkoumání veršů a jejich prvků, protože může podat přesnější a objektivnější obraz než subjektivní dojmy nebo náhodně vybrané příklady, které často najdeme v dřívějších výkladech. I když je tahle cesta pracná a je k tomu potřeba prostudovat a analyzovat spoustu materiálu, jsou výsledky svým způsobem objektivní. A to se mi na tom líbilo.

1 Konference Quantitative Approaches to Versification, která se konala v červnu 2019 v Praze, byla dedikována Květě Sgallové a symbolicky navazovala na varšavské konference o srovnávací metrice.

2 Vítězslav Ržounek, v letech 1972–1986 vedoucí katedry české a slovenské literatury na FF UK, byl známý jako čelný představitel normalizace v literatuře a literární vědě. Podle Květy Sgallové měl docenturu z Vysoké školy stranické při ÚV KSČ, což ilustrovalo míru jeho odbornosti.

Máte pocit, že výsledky vaší práce vaši kolegové neversologové dostatečně využívají? Narážím na to, co jste říkala v posledním rozhovoru — že obecně se literární vědci o verš moc nezajímají...

Řekla bych, že versologové by asi měli ukazovat, jak jsou jejich výsledky zajímavé i pro hledání určitých vývojových etap literatury. Domnívám se, že taková ta izolovaná „versologická zahrádka“ tu pořád existuje a ano, literární vědci se o to skutečně příliš nezajímají. Nevím, jestli u nás je to trochu způsobeno tím, že se dlouhá léta řešil „problém obsahu a formy“, přičemž větší důraz se kladl na obsah — kvůli tomu se pak obory, které se hodně zabývají formou, zdají být jaksi podřadné. Ale zároveň si myslím, že bychom měli asi víc ukazovat, jak je vývoj verše těsně spjat s určitým pojetím literatury.

To znamená, že versologové by měli být ta aktivnější strana, která to svým kolegům „naservíruje“?

Spíš ukáže, vysvětlí. Protože pro toho, kdo se ve versologii moc nepohybuje a neví, jsou naše výzkumy někdy nepochopitelné nebo nesmyslné. Měli bychom asi víc zdůrazňovat a ukazovat, jak by se naše poznatky daly využívat.

Mám pocit, že zrovna vy s Miroslavem Červenkou jste se o to snažili. Vaše texty jsou často výkladové, jde se tam do širšího kontextu popisovaných jevů. A to nejen teoretického, ale i literárněhistorického...

Já si velice považuju například Červenkovy stati o šesti revolucích v českém verši.³ Ta je velmi podnětná a dobře shrnuje danou problematiku. A teď by asi bylo třeba vzít jednotlivé autory a zkoumat, jak se na pozadí takto načrtnutého obecného vývoje proměňoval jejich verš a způsob vyjadřování. Pokusit se ukázat, že to není jen něco formálního, ale že to jde do hloubky, souvisí s určitým pohledem básníka na svět, s určitými myšlenkami, které vyjadřuje... Je to ovšem potřeba udělat citlivě. Ne — „když má takovou ideologii, tak používá takový verš“, a konec. To samozřejmě nemám na mysli. Ale určitá vazba v těchto věcech existuje. A my bychom měli jednak poskytovat ony kvantitativní údaje, a jednak sami více interpretovat.

S Miroslavem Červenkou jste pracovala takřka po celou dobu své kariéry. Jak vaše spolupráce probíhala?

Já jsem se vždycky považovala za takového „dělníka vědy“. Pro rozvoj určité disciplíny je třeba mít jistou vizi, jak daný obor rozvíjet, a pak je třeba na základě této vize dál pracovat, dokazovat, doplňovat a vysvětlovat. Miroslav Červenka vymýšlel onen koncept výzkumu a rozděloval dílčí úkoly, na jejichž části jsem pak pracovala já. Týmová práce mi vyhovovala a myslím, že tahle kombinace byla docela dobrá a užitečná. Že Červenka odešel, je hrozná škoda.⁴ Myslím, že nejenom pro versologii, ale i pro literární vědu a celou akademickou sféru.

3 Červenka, Miroslav: Šestero revolucí ve vývoji novočeského verše. In: Stanislava Fedrová (ed.): *Otázky českého kánonu*. ÚČL AV ČR, Praha 2006, s. 283–298.

4 Miroslav Červenka zemřel v roce 2005.

VERSOLOGIE DNES

Jakým směrem by se podle vás mělo české versologické bádání aktuálně ubírat?

Myslím si, že by bylo vhodné zabývat se právě těmi jednotlivými autory. Mluvím hlavně o autorech 19. století, tedy těch, kteří užívali klasický sylabotónický verš. Volným veršem jsem se nezabývala a nemám vlastně představu, jak v jeho analýze a poznání dál po Červenkovi pokračovat. Jen se mi zdá, že by bylo zajímavé sledovat, jak se klasický sylabotónický verš ve 20. století proměňoval a zda a jak se na této proměně podílel vliv volného verše. Zároveň si myslím, že bychom se — především u analýzy tvorby jednotlivých autorů — měli víc zaměřit i na sémantickou stránku verše. Mám za to, že by to také pomohlo k onomu sblížení s klasickými literárními vědci.

Jste v kontaktu se současnou generací versologů?

Ano, jsem v kontaktu s versologickým týmem ÚČL AV ČR. Občas se vidíme, občas si zavoláme... Dodělávali jsme především Thesaurus českých meter, ve kterém je zachycena a z nejrůznějších hledisek popsána prakticky celá veršovaná tvorba národního obrození. Byla jsem moc ráda, že se ho podařilo opravit a uzpůsobit pro pohodlné vyhledávání širokého spektra dotazů. Když jsme totiž o Thesauru začátkem sedmdesátých let začali uvažovat a později ho vytvářeli, nepočítali jsme s jeho počítačovou podobou a dodatečně bylo třeba eliminovat některé nedostatky, které z toho vplynuly. Členové dnešního versologického týmu ÚČL se věnují automatické analýze verše a zpracováním České elektronické knihovny vytvořili neobyčejně rozsáhlou databázi Korpus českého verše. Je pochopitelné, že se zabývají především kvantitativní stránkou verše a jeho rysů. Vycházejí jim ostatně pozoruhodné výsledky a viděla jsem při jedné prezentaci pro středoškoláky, že pro mladé lidi je jejich přístup zajímavější a atraktivnější než ten, který jsme jim mohli nabídnout my.

Versologický tým se podílel na organizaci červnové mezinárodní versologické konference. Říkala jste, že jste se jí účastnila...

Ano, ale neměla jsem žádný příspěvek. Už se necítím dobře na velké příspěvky, chybí mi soustředění a musím říct, že to bylo i v takovém období... jednak bylo horko, takže já jsem tam ne vždycky vydržela, chodila jsem hlavně dopoledne. A pak to bylo v době těsně po smrti manžela, takže jsem měla trochu jiné starosti.⁵ Ale byla jsem tam. Bylo zajímavé, kolik přijelo lidí z různých koutů světa. Na druhou stranu, v některých referátech byl na začátku velmi důkladný výklad o rozdílu mezi metrem a rytmem. A já jsem si říkala: „Tohle my jsme učili na úvodních proseminářích!“

A chápou rozdíl metra a rytmu všichni stejně?

Úplně všichni ne. Pro některé to byla zřejmě novina. Nebo spíše nebyli naladěni na tento způsob myšlení.

⁵ Jazykovědec a bohemista Petr Sgall, který zemřel v květnu 2019, byl zakladatelem a nejvýraznějším představitelem české formální a počítačové lingvistiky. Založil Ústav formální a aplikované lingvistiky na MFF UK, ve kterém dlouho působil.

Varšava, 80. léta. Momentka z jedné z pravidelných konferencí, které se zabývaly slovanskou metrikou, (zleva) polská polonistka a versoložka Lucylla Pszczołowska, Miroslav Červenka a Květa Sgallová jdou do kina. Foto: Archiv Květy Sgallové.

Předpokládám, že celá konference probíhala v angličtině...

Ano. To byl pro mě taky problém, ale protože byl předem k dispozici sborník příspěvků, mohla jsem se opřít o psaný text, kterému přeci jen rozumím lépe.

Osobně mě překvapilo, že tak velická, několikadenní mezinárodní konference má poměrně úzké zaměření. U nás je versologie taková „malinká zahrádka“, a ještě se to zúžilo na kvantitativní přístupy. Co si o tom myslíte vy?

Ve skutečnosti tu hranici některé příspěvky překračovaly, takže to tak úzké nebylo. Konference se soustředila na problém způsobu, jak verš rozebírat a jak o něm psát. Myslím si, že celkově byla docela dobrá. Nevím, jaké byly ty předcházející konference, které se konaly například v Tartu nebo v Moskvě, jestli tam bylo téma širší.

Ale když jsme my tenkrát pořádali ty varšavské konference, byly — alespoň ze začátku — taky dost omezené v tom, že jsme chtěli mít jednotnou metodiku analýzy veršové struktury. Později se přidávala i konkrétní témata. Psali jsme například o sonetu, o překladech Puškina, Mickiewicze,⁶ což už bylo něco jiného. Ale zase bylo zajímavé, že jsme vlastně i v takových rozšiřujících se tématech mluvili o daných pro-

6 Tyto studie jsou otištěny v publikaci Sgallová, Květa: *O českém verši*. Univerzita Karlova v Praze — Nakladatelství Karolinum, Praha 2015.

blémech z hlediska naší předcházející metodiky. Takže někdy je to rozšíření docela k užítku.

Lze stejnými nástroji popisovat poezii nebo verš v různých jazycích? Podle toho, jak líčíte varšavské konference a výzkumy s nimi spojené, to vypadá, že se určil jednotný nástroj a poezie ve všech zastoupených jazycích — češtině, polštině, ruštině atd. — se popisovala stejnou metodou...

Nás zajímalo, jak se projevuje vliv toho kterého jazyka ve stejném metrickém schématu. Tam se totiž ukazuje, co je dáno jazykem a co je dáno zvoleným metrem. Šlo nám o to, ukázat na tom ty rozdílnosti. Protože když Poláci mají přízvuk takový, jaký mají, a Češi zase jiný, stavba verše — i stejného — je nutně odlišná. Projevuje se to ve výběru slov, v délce slov, délce taktu a tak dále. To jsme tam vlastně zkoumali, a myslím si, že tam se některé věci dobře ukázaly.

Na těch slavistických konferencích bylo z dnešního pohledu zajímavé i to, že neměly jeden konferenční jazyk. Všichni jsme byli Slované, a tak účastníci většinou mluvili svým jazykem, s případnými terminologickými vysvětlivkami v polštině nebo v ruštině — a nikdy to nebyl problém.

Jedna věc mi vrtá hlavou. V době, kdy jste se věnovali versologii po večerech, kdy to bylo tajné nebo polotajné bádání a publikovat bylo velmi obtížné, měla česká versologie jméno i v zahraničí. A dnes, kdy lze pracovat svobodně, je versologů hrstka. Čím si to vysvětlujete?

Ono versologů nebylo u nás (stejně jako u jiných menších národů) nikdy víc než hrstka. Tento vědecký obor se musí trochu pěstovat, ono to chvíli trvá. Vždyť Miroslav Červenka taky v šedesátých letech, kdy začínal, v cizině ještě moc nepublikoval. Začali ho přibírat až v jeho „horším období“, poté, co ho vyhodili z Ústavu pro českou literaturu. I tohle pak trochu pomohlo k jeho publikační činnosti, že mu západní kolegové v tomto smyslu pomáhali. A fakt je, že tehdy byla taková celosvětová vlna zájmu o verš — Jakobson, Taranovski, Gasparov, Petrovič, Dluska, Mayenowa, Pszczółowska...

Jinými slovy — současná české versologická generace je ještě v začátcích a uvidíme, kam se vypracuje?

Já jsem přesvědčená, že má dobře nakročeno, že se čeští versologové už dnes opět úspěšně vřazují do mezinárodní versologické obce. Versologové z ÚČL jsou schopni plně využít možností, které jim nabízejí moderní technologie, vytvořili velkou databázi českého verše, kterou jsou schopni dál rozšiřovat. Vydali základní příručky pro zájemce o verš, Robert Kolár a Petr Plecháč publikovali významné příspěvky doma i v zahraničí. Knížku Jakuba Říhy o Nerudově verši vítám jako další etapu versologického zkoumání ve smyslu zaměření se na konkrétní autory, o kterém jsem mluvila.

Považujete je za svoje následovníky?

Ano, samozřejmě. Ale podstatné je a opravdu mě těší, že oni sami prohlašují, že na naše práce navazují a kriticky se k nim vyjadřují — například Plecháčova studie, ve které zpřesnil Červenková metrická pravidla českého verše.

O POEZII

Probrali jsme váš vztah k versologii. Co vztah k poezii samotné? Máte dnes nějakého oblíbeného básníka? Spíš pro sebe než pro metrické analýzy...

Současnou poezii a vůbec současnou literaturu moc nesleduji, jenom příležitostně a není to systematické. Mí autoři jsou Hora, Halas. To je literatura, která mě osloví ještě dneska, když si je vytáhnu z knihovny. Stačí si přečíst pár veršů a vím, že tohle je poezie, kterou mám ráda. Musíte si uvědomit, že *Jan houslista* a pak ty Halasovy těsně předválečné a válečné knihy se staly součástí života naší generace — vycházely, když jsme dospívali. K nim jsme měli úplně jiný vztah než třeba k Máchovi. Oni ty verše psali pro nás a my — tedy alespoň my, kdo jsme četli, — jsme si je přivlastnili. Zvlášť ten *Jan houslista*, to pro mě bylo něco úžasného...

Z novějších autorů musím zmínit Jiřího Suchého, toho mám také moc ráda. Hlavně pro jeho práci s jazykem a jeho poetiku, ke které mám blízko.

Vychovala jste tři děti. Četla jste jim na dobrou noc básničky?

Když byly úplně malé, tak jsme si opakovali říkanky, četla jsem jim ale i toho Suchého, a taky Fryntu — to už tedy spíš vnučatům. Mně se líbí, když v tom verši je nějaký vtip, humor. Když už byly děti trochu starší, zájem o poezii opadal, chtěly spíš příběhy.

Kolik jste v životě napsala básní?

Na gymnáziu vzniklo pár takových příležitostných, ale to už jsem zapomněla. Já jsem byla v tomhle dost racionální, takže všechno, co bych napsala... Přišlo mi, že to není žádná skutečná poezie. Takže jsem veršotepectví eliminovala.

Měla jste na sebe vysoké nároky?

Tak samozřejmě — když máte ráda Horu, těžko můžete sama psát poezii. V tom srovnání žádný váš text neobstojí...

KNIHOVNA VŠCHT

V polovině sedmdesátých let jste po složitém odchodu z fakulty nastoupila do knihovny VŠCHT. Jak dlouhé období jste tam strávila?

Od roku 1976 do roku 1989, kdy jsem šla v šedesáti do penze, tedy třináct let.

Co vám dala tato životní etapa, která vás vytrhla z oboru?

Musím říct, že to bylo docela příjemné. Samozřejmě i tam byly všelijaké zvláštní, někdy až bizarní postavy nebo špatné povahy, případně lidé, o kterých se tušilo, že mají blízko k jistým složkám. Na druhou stranu tam ale bylo mnohem volněji. I rektor a někteří prorektorů přeci jen cítili, že když má někdo určité vzdělání, mělo by se s ním jednat slušně. Nedovolili si být zlí. Postupem času se v knihovně vytvořil docela dobrý kolektiv. Bylo nás tam pár, já jsem měla ze začátku smlouvy na krátkou dobu, ale ta doba se postupně prodlužovala a pak jsem byla dočasně pověřena vedením knihovny. Ráda jsem připomínala tu „dočasnost“, protože to mělo svůj význam,

scházíme se ale doteď. Některé pracovnice, které jsem tehdy přijímala, už jsou v důchodu — je hrozné, jak to utíká...

Musím dodat ještě jednu věc. V té době jsem ráda chodila na koncerty nebo na výstavy. Z Filozofické fakulty jsem tehdy nikdy nikoho na podobné akci nepotkala — a najednou jsem narazila na výstavě na docenty z VŠCHT.

Knihovna byla trochu uzavřená společnost, takže jsme si tam občas dělali různé legrácky — a vedení nám to trpělo. Samozřejmě, práce bylo dost, půjčovala se odborná literatura a skripta studentům, nakupovali jsme a katalogizovali literaturu nejen pro ústřední knihovnu, ale i pro jednotlivé katedry a ústavy a těch peněz za to nebylo moc. Ale zas tam byla možnost přivýdělku. Víte, co to byla „věháčka“?

Nevím.

Vedlejší hospodářská činnost. Podniky často požadovaly, aby jim chemici pomohli řešit různé věci. To byla vedlejší hospodářská činnost. No a ti chemici zase potřebovali opatřit literaturu, opsat práce atd. Takže jsme část práce dělali my. Bylo to docela příjemné, dostat vždycky před Vánoce nějaké peníze navíc. A oni pak — počínaje tehdejším rektorem Mosteckým — nad námi drželi ruku a dávali nám cítit, že nás potřebují. Ne že jsme na obtíž.

Takže oceňovali vaše kvality a uměli je využít.

Oni viděli, že mám kandidaturu, to pro ně něco znamenalo. A například když jsme jezdili do Polska na slavistické konference, prorektor mi vždycky umožnil na tři dny odjet, aniž bych si musela brát dovolenou. Zkrátka to bylo příjemné a vstřícné prostředí.

VEČERNÍ ŠKOLA BOHEMISTIKY

Byla jste jedna z těch, kdo koncem osmdesátých let stáli u začátků tajné Večerní školy bohemistiky. Můžete nám přiblížit, jak výuka probíhala v praxi? Kolik bylo účastníků, kdo všechno se na přípravě podílel?

Studentů bylo většinou kolem dvaceti, někdy více, někdy méně. Byly to čtvrtky od pěti odpoledne a výuka probíhala na Topolce na Vyšehradě. V jedné z vedlejších ulic tam byla evangelická modlitebna, kde jsme mohli mít přednášky a semináře.

Byla to tedy fungující modlitebna, a oni vám tam vždycky na čtvrtek vyklidili prostor?

Ano. Někdy v polovině roku 1989 se tam ale změnilo vedení a my jsme se museli přestěhovat. Jeden z našich posluchačů, výborný Jan Hrabina, zařídil, že jsme se pak scházeli v Libni jako „kroužek české literatury“, jak to, myslím, formuloval. Výuka se konala v malé budově v komplexu libeňských továren, určené pro různé schůze či školení. Tam jsme byli asi půl roku. Hned na začátku roku 1990 jsme využili situace a snažili jsme se naše posluchače včlenit do studia bohemistiky na Filozofické fakultě. Nové vedení fakulty nám umožnilo mít výuku v prostorách fakulty. Studenti, kteří pak ve studiu úspěšně pokračovali, dostali osvědčení, že absolvovali dálkové studium bohemistiky.

Jaká přesně byla náplň večerních bohemistických kurzů?

Nebyl to jenom diskusní seminář, jaký měli třeba filozofové. Červenka kladl důraz na to, aby se účastníci systematicky připravovali, aby se něco naučili. Diskuse tam samozřejmě byly taky, jenže ono diskutovat je snadné, ale když se máte naučit něco, co tak úplně není váš zájem — třeba literaturu 19. století —, nebo na to dokonce vypracovat referát, je to někdy horší. U nás byl kladen důraz na přípravu ke zkouškám a zápočtům, které byly ještě před rokem 1989 povinnou součástí našeho studia. Vedla nás snaha alespoň se přiblížit způsobu vysokoškolského studia.

Nabízeli jste určitou alternativu pro ty, kdo se nemohli, především z politických důvodů, účastnit klasického vzdělávání... Obsah se tedy kryl s oficiální bohemistikou na Filozofické fakultě?

V zásadě ano. Plán studia obsahoval semestrální cykly z českého jazyka, z historie české literatury, z českých dějin a z poetiky. Učili je Alexandr Stich, Květa Neradová, Jiří Brabec, Miroslav Červenka, Jan Křen. Potom tam byly takové spíše jednorázové přednášky s diskusemi, které měl třeba profesor Jan Sokol nebo Milan Jungmann. Ty byly zaměřeny například na literární kritiku, Sokol tam měl historický výklad, kde se zabýval Biblií. Tam to tedy bylo už poměrně volné, ale základ tvořila literatura, gramatika, dějiny literatury a poetika.

Musím říci, že především Alexandr Stich, který zajišťoval jazykovou část, měl velké nadání posluchače vést a motivovat. Po osmdesátém devátém už byl ale zaměstnán na katedře a na výuku u nás přestal mít kapacitu. Když pak měli účastníci Topolky po revoluci dodělávat několik jazykovědných zkoušek na Filozofické fakultě, tamní vyučující příliš nevěděli, jak pracovat se studenty, kterým byla látka historické mluvnice češtiny, staroslověnštiny a fonetiky vzdálená a příliš obtížná. A tak někteří naši posluchači další studium právě kvůli jazykovým zkouškám vzdali.

Kdo vlastně byli vaši studenti?

Především lidé vyhození na začátku studia počátkem sedmdesátých let, jako byla Anna Šabatová nebo Petruška Šustrová, které se na nějakou dobu ocitly ve vězení a ve studiu už nemohly pokračovat. Někteří z našich studentů by se v té době na vysokou školu z politických důvodů ani nedostali. Chodily tam mnohé výrazné osobnosti — Jáchym Topol, Betyna Landovská, František Čuñas Stárek, Petr Placák, Ivan Lamper, Jan Macháček nebo Alexandr Vondra, který měl vystudovanou přírodovědnou fakultu.

Někteří maturanti, kteří Topolku začali navštěvovat (například Jan Červenka, Daniel Vojtěch a Antonín Petruželka), se pak v roce 1990 dostali na vysokou školu. Chodila k nám dokonce jedna studentka z Filozofické fakulty, studovala paralelně tam i tam. Říkali jsme jí, aby radši nechodila, protože bylo nebezpečí, že se to Rzounek dozví a že ji vyhodí z normálního studia, ale ona si nedala říct.

Předpokládám, že všichni, kdo nějak přispívali k fungování Večerní školy bohemistiky, už byli z fakulty pryč...

Ano, všichni jsme byli mimo fakultu. Alexandr Stich byl zaměstnán jako korektor v nakladatelství Československý spisovatel. Jiří Brabec byl myslím na Strahově v kotelně. Tam jsme občas dělali schůze učitelů. Starou literaturu přednášela Květa Neradová, ta měla taky problémy. Všichni jsme se ale znali z fakulty.

Taková rozsáhlá tajná iniciativa musela být poměrně riskantní...

Jisté riziko to bylo... Sami jsme si říkali, že studenti jsou někdy neopatrni, že si o naší škole třeba povídají v hospodě. Ale my jsme si předem řekli, že v případě, že by se to nějak prozradilo a dostalo k policajtům, budeme se hájit tím, že je snad lepší, aby se mladí učili o české literatuře a o českém jazyce, než aby chodili kdoví kam na manifestace a tak dále. A že když se nemůžou vzdělávat jinde, tak jim to vzdělání zajistíme my. Bylo to samozřejmě trochu švejkovské... Ale měli jsme celou dobu pocit, že o tom snad policie ani neví, nebo jí to možná nestálo za pozornost. Nevím, na tohle neumím odpovědět.

Jak se o vás dozvídali studenti? Nebo vy o nich?

Někdy v roce 1986 nebo 1987 řekl Červenka před Václavem Havlem — se kterým se scházeli kvůli *Obsahu*⁷ —, že jediná věc, za kterou by se nechal zavřít, by bylo učít mladé lidi. A Havel mu pak řekl: „Tak to začni dělat!“ V okruhu kolem Václava Havla se pak samozřejmě vědělo, že něco takového vzniká, Červenka měl zase svůj seznam lidí, kteří by přicházeli v úvahu, a tak za nimi chodil a zjišťoval... Já jsem na první přípravné schůzce nebyla, v tu dobu jsem o tom ještě nevěděla. Pak jsme ale jeli jako vždycky na konferenci do Varšavy a ve vlaku Červenka říkal, že teď bude mít takovou práci... Začal mi o tom vykládat a já jsem mu nabídla pomoc. No a pak už byly pravidelné přípravné schůzky a zanedlouho se rozběhla samotná výuka.

V devětaosmdesátém jsme akorát zrušili jarní semestr, protože dost studentů se účastnilo různých alternativních akcí, Alexandr Vondra byl policií zadržen, František Stárek zavřen a tak dále. Jestli si dobře vzpomínám, Stárek měl před nástupem do vězení za úkol připravit si referát o próze Vítězslava Háška. A protože ve vězeňské knihovně Háška našel, začal si referát připravovat tam. Co jsem slyšela, snad ještě přemluvil někoho ze spoluvězňů, aby si po uplynutí výpůjční doby půjčil knihu on, aby měl Stárek na přípravu více času...

To zavření mělo souvislost s Večerní školou, nebo to bylo kvůli jiným aktivitám?

Ne, to bylo z jiných důvodů. Stárek vydával samizdatový časopis *Vokno*, možná v tom hrály roli i další věci, Vondra byl tehdy mluvčím Charty... dneska už si to přesně nevybavím. O Topolce ale existuje práce německé bohemistky a historičky Karoline von Graevenitz. Jen tam má některé nepřesnosti.

Přímo z Večerní školy jsou nějaké texty? Přednášky, nahrávky?

Ne, myslím, že se nic nezachovalo. Poměrně brzo jsme dostali pro nahrávání malý magnetofon, ale Jiří Brabec nechťel, aby se jeho přednášky nahrávaly. Pokud z jiných přednášek nahrávky existovaly, Jana Hradílková je pak rozmnožovala pro další studenty.

7 *Obsah* byl samizdatový měsíčník vycházející v letech 1981–1989, který vznikl jako reakce na nedostatek příležitostí, při nichž by se mohli spřátelení autoři bez policejních sankcí scházet a předčítat si navzájem nové literární práce. Miroslav Červenka zde publikoval básně, Václav Havel dramatické texty a eseje.

Květa Sgallová listuje v českém vydání knihy Karoline von Graevenitz o večerní škole bohemistiky.
Foto: Klára Čermochová.

Od koho jste magnetofon dostali?

Z anglické nadace Jana Husa, která Večerní škole bohemistiky věnovala i peníze, které byly určeny jednak na prospěchová a sociální stipendia, jednak na rozmnožování studijních materiálů. Naši studenti totiž nemohli chodit do univerzitní knihovny a v městských knihovnách potřebná literatura často nebyla. O těch stipendiích jsme rozhodovali společně. Nejen jako učitelé, ale diskutovali jsme o tom i se studenty, aby věděli a aby vždycky byla jednota, komu dát to prospěchové a komu sociální stipendium.

Vy jste s Miroslavem Červenkou zajišťovali versologickou část?

Ne ne. Červenka byl vedoucí osobností celého projektu, vytvářel jeho koncepci a ve spolupráci s ostatními učiteli program. Sám přednášel a vedl semináře z teorie literatury a poetiky, kde se posluchači dozvídali přirozeně i něco o verši. Já sama jsem zajišťovala celkovou organizaci. Občas jsem měla takovou doplňující diskusní připomínku k nějakému referátu nebo přednášce, ale té organizace bylo hodně, říkala jsem, že soustavnou výuku zvládnout nemůžu. Celou dobu jsem byla zároveň vázaná v knihovně, kde jsem musela dodržovat pracovní dobu. A ona ta organizace byla docela složitá — musel se dodržovat plán, připomínat učitelům blížící se termíny, sem tam odpadl některý z přednášejících, tak bylo potřeba honem sehnat náhradu, atd.

Jak to vlastně celé trvalo dlouho?

Začali jsme v září 1988 a trvalo to asi do roku 1992.

V osmdesátých letech vyšel samizdatově soubor Červenkových studií s názvem *Z večerní školy versologie*.⁸ Po revoluci se přidaly další tři „díly“.⁹ Jak tyto studie souvisí s Večerní školou bohemistiky?

Vůbec nijak. Jen název je podobný. Červenka tím chtěl naznačit, že se versologie u nás dělá po večerech. O žádnou skutečnou školu nešlo... První „večerní škola“ vyšla jako samizdat v roce 1983, tedy několik let před začátkem Večerní školy bohemistiky. I na Topolce Červenka o versologii trochu mluvil, ale rozhodně ne takhle podrobně.

VZPOMÍNKY NA ZAČÁTKY SOCIALISMU

Ve své stati *Curriculum*, která je otištěna v knize *Tato fakulta bude rudá!*,¹⁰ podrobně popisujete kontext toho, jak to na fakultě fungovalo se vstupováním do strany, s vystupováním, vyhazováním, výškrtáváním a podobně. Jak to vnímáte dnes? Dá se složitost tehdejší doby, motivace, kontext, vysvětlit někomu, kdo to nezažil?

Těžko, my jsme prožili válku... A měli jsme pocit, že nás Západ zradil. To byl — nejenom pro nás, ale i pro naše rodiče — opravdu hrozný pocit. Člověk vždycky touží po spravedlivém řádu a po válce se najednou nabízelo něco, co ten řád slibovalo. Až postupně se ukazovalo, že je to úplně jinak. Jak říkal Churchill: „Kdo není ve dvaceti levičákem, nemá srdce, a kdo je levičákem ve čtyřiceti, nemá rozum.“ Na druhou stranu se zdálo, že zlepšení může přijít jedinečně skrze komunistickou stranu, že pokud selepší strana samotná, tak selepší všechno. Ale to byla samozřejmě zase blbost. Protože ta strana se z principu moc zlepšit nemohla, a i kdyby se zlepšila... Podstatné bylo, že náš vývoj od momentu, kdy jsme se začali zajímat o politiku, byl poměrně pomalý, protože se k nám obtížně dostávaly důležité informace — to je něco, co si dnes jen těžko představíte.

Co vás tehdy přesvědčilo, že to nikam nepovede?

Pamatuji si, jak jsme jeli v osmapadesátém roce na sjezd slavistů do Moskvy, to byla velká akce. Už předtím jsme samozřejmě mnoho věcí věděli a viděli, že je špatně, bylo to nedlouho po Chruščovově projevu atd. A jak jsme jeli vlakem, na hranicích v Čierné pri Čope, tedy na hranici do Sovětského svazu, bylo obrovské pásmo země nikoho. Bylo to nově udělané, potom, co jsme přišli o Podkarpatskou Rus. A já jsem si kladla otázku: „Tak pokud jsme přátelé, proč je tady taková mohutná brána? Taková, že se tam nedá normálně chodit?“ Protože totéž se dělalo kolem Německa, resp. NDR. A takové

⁸ Červenka, Miroslav: *Z večerní školy versologie*. 1983, 1989 (samizdat).

⁹ Červenka, Miroslav: *Z večerní školy versologie II. Versologický průvodce tvorbou generace devadesátých let*. Akcent, Pardubice 1991; Červenka, Miroslav — Sgallová, Květa: *Z večerní školy versologie III. Polymetrie. Metrika překladu*. Ústav pro českou literaturu AV ČR, Praha 1995; Červenka, Miroslav: *Z večerní školy versologie IV. Daktyl*. Ústav pro českou literaturu AV ČR, Praha 1999.

¹⁰ Holý, Jiří (ed.): *Tato fakulta bude rudá! Katedra české literatury Filozofické fakulty Karlovy univerzity očima pamětníků a v dokumentech*. Akropolis, Praha 2009.

otázky přicházely každou chvíli. Pořád trval rozpor mezi proklamacemi a realitou. V SSSR už sice došlo k odsouzení kultu osobnosti a ke kritice Stalina, ale s nápravou se nijak nespěchalo. Říkali jsme si, že by to mělo být jinak, že bychom měli něco dělat, ale nevěděli jsme co, neuměli jsme to. To byly za námi už i procesy z padesátých let se Slánským a podobně. Všímali jsme si toho antisemitismu, který se v nich projevoval — proč se u každého říká, že je „židovského původu“?

Ale bylo to postupné. Na začátku jsme byli opravdu přesvědčení — vždyť i naši učitelé, i ta literatura, kterou jsme měli rádi, byla dost levicová. Pak dodatečně jsme si říkali, jak by se třeba takovému Vančurovi vedlo po osmačtyřicátém...

Pro aktivní mladé lidi tehdy moc jiných alternativ nebylo...

Nebylo. Na druhou stranu, my jsme v rámci Svazu československé mládeže a Spolku posluchačů filosofie třeba jezdili na brigády. Připadalo mi, a připadá i dneska, že to nebylo špatné, protože bylo opravdu potřeba pomoci. Ale jak jsem říkala, ono těch informací opravdu nebylo mnoho...

NÁVRAT NA FILOZOFICKOU FAKULTU

Po revoluci jste se po dlouhé pauze na chvíli vrátila na Filozofickou fakultu. Jak jste tamní staronové prostředí vnímala? A jak oni vás?

Já jsem tam dlouho nezůstala. Šlo mi hlavně o to dovést tu záležitost s večerní bohemistikou nějak do konce. Protože nebylo vůbec jednoduché přesvědčit vedení školy, aby se v tomto směru něco podniklo, aby se těm mladým lidem nějak pomohlo. To víte, poměry na fakultě ještě nebyly úplně vyřešené.

To byl impulz katedry, ať se vrátíte?

V podstatě. Já jsem od roku 1953 mívala takový úvodní proseminář k teorii literatury, v dalších letech jsem měla i několik paralelek. A po revoluci byla snaha zavést něco podobného, seminář nebo proseminář interpretace literárního díla. Měl tam být Milan Jankovič, já a ještě někdo, koho jsem neznala, ale Jankovič pak odešel zpět do Ústavu pro českou a světovou literaturu na AV ČR a já jsem tam zůstala taková trochu „osiřelá“. Nějak jsem se tam necítila dobře. Bylo to i tím, že literaturu, která k této problematice vycházela a kterou bych k tomu semináři potřebovala, jsem dvacet let nesledovala — a teď jsem do toho měla „naskočit“.

Byly tam i praktické problémy — nikdo mi třeba neřekl, že mám mít dálkaře. Bylo to sice někde vyvěšené, ale já jsem byla zvyklá dostávat úkoly přímo od vedoucího pracoviště, a ne kontrolovat nějaké nástěnky. Zároveň jsem dlouho, snad ještě po druhém roce, neměla ani děkanem podepsanou smlouvu, tak jsem usoudila, že nemá cenu tam zůstat. Připadalo mi v tu chvíli užitečnější jít pracovat do versologického týmu v ÚČL AV ČR, který jsme po revoluci chtěli sestavit na fakultě, ale nic z toho nebylo, protože nikdo z jeho potenciálních členů u versologie nezůstal.

Už jste se na katedře necítila „doma“?

Byla tam v té době zvláštní atmosféra. Potkala jsem tam lidi, kteří celou dobu nějak přežívali (a různě to hodnotí, viz některé kapitoly v knize *Tato fakulta bude rudá!*).

Varšava, rok 2000. Z další varšavské konference o srovnávací slovanské metrice, zleva Michail Leonovič Gasparov, Miroslav Červenka, Květa Sgallová. Foto: Archiv Květy Sgallové.

Problém byl v tom, že lidé, kteří na fakultě zůstali a prožili si svoje trápení se Rzounkem, už neměli společnou řeč s námi, kdo jsme se po dlouhém odloučení na fakultu vrátili. Neměli jsme společnou historii, zážitky ani společné prohry a vítězství, a to už se nedalo změnit. To jsem tam dost cítila a taky jsem si dobře pamatovala, že během celé doby, co jsem byla pryč, mi třeba nikdo z katedry nezavolaal. Až na Vladimíra Štěpánka — jeho žena měla problém v práci a on chtěl, aby se mohla obrátit na mého advokáta, který se tak osvědčil při mých sporech s fakultou... Říkám si, že jediný klad mé porevoluční přítomnosti na katedře bylo, že jsem se postarala o mladé studenty z Topolky.

Kam po revoluci směřoval Miroslav Červenka?

On působil nejdřív v Ústavu pro českou literaturu, ale dost brzo i jako profesor na fakultě. Když jsem v roce devadesát dva nebo devadesát tři odcházela, už na fakultě byl.

Ani kvůli němu jste nechtěla zůstat?

Já už jsem pracovala v Ústavu a on byl rád, že se tam budu věnovat Thesauru českých meter. Byla jsem členkou versologického týmu, ale ne zaměstnankyní Ústavu. To bylo mimochodem možné díky grantu od Sorose, takže my jsme jedni z těch, kterým přispěl... Ten grant nebyl příliš velký, ale pro mě to byla vítaná možnost. Červenka byl v ÚČL na malý úvazek zaměstnaný, ale vždycky říkal, že mu to vadí, že má výčitky vůči těm mladším, že jim zabírá místo. Takže on byl většinou taky spíš na různých grantech...

Čím se zabýváte teď? Dlouhé trocheje, poslední, co chybělo v Červenkové popisu českého verše, už máte zpracované...¹¹

Trošku jsem se začala věnovat Hrubínovi, ale už opravdu těch sil tolik není. Tak občas napíšu nějakou poznámku nebo —

— nebo se zúčastníte nějaké mezinárodní konference...

To ano, ale na velkou práci už to prostě není. Už nejsem schopná k tomu přechíst dost literatury. Můžu se zajímat o některé autory, o rýmu mám materiál sebraný nebo různě schovávaný z dřívějších výzkumů, ale to už bohužel asi nebudu schopná dát dohromady. Snad někdo jiný.

Co vnučata, vydá se některé ve vašich stopách?

Mám čtyři, ale zatím to nevypadá ani u jednoho. Nejmladší je teprve septimán, nejstarší vnučka teď dokončila magisterské studium fyziky na Matfyzu, další tam studuje matematiku a třetí dělá psychologii na Filozofické fakultě. Takže lingvistika a literatura žádná. Ale zase jsou všichni skauti, aktivní vedoucí, takže z nich mám i tak radost.

Děkuji za rozhovor.

¹¹ Šlo o doposud chybějící část základního výzkumu českých sylabotónických meter, který Miroslav Červenka plánoval a řídil a jehož podstatná část je uložena v jeho *Kapitolách o českém verši* (Červenka, Miroslav: *Kapitoly o českém verši*, ed. Květa Sgallová, Jiří Holý. Karolinum, Praha 2006). Květa Sgallová ji vydala jako časopiseckou studii v roce 2012: Sgallová, Květa: Dlouhé trocheje v české poezii. *Česká literatura* 60, 2012, č. 3, s. 321–337.